

УДК [39(=161.2):929](477.83-22Волосянка):930.2
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.752>

БОЙКІВСЬКЕ СЕЛО У ФОКУСІ ПОМІТНИХ ПОСТАТЕЙ

Василь СОКІЛ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3164-1217>
доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу,
член-кореспондент НАН України,
Інститут народознавства НАН України,
відділ фольклористики,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: vasylsokil@gmail.com

Vasyl SOKIL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3164-1217>
Doctor of Philological Sciences [Dr. Hab], Professor,
Head of the Folklore Department,
Institute of the NAS of Ukraine,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: vasylsokil@gmail.com

BOYKO VILLAGE IN THE FOCUS OF PROMINENT FIGURES

Йдеться про бойківське село Волосянку, що на Сколівщині. Понад півтора століття воно привертало увагу багатьох видатних людей — священників, письменників, митців, педагогів, юристів та інших. Відвідини найчастіше пов'язані з авторитетною місцевою священничою родиною Реваковичів, яка відзначалася високою національною свідомістю, стійкими морально-етичними принципами і користувалася великою повагою у жителів. Деякі відомі люди мали безпосередній стосунок до села, здійснюючи функціональні обов'язки (Микола Устиянович), інші проводили тут свій побут (Корнило Устиянович, Федір Заревич), ще інших запрошували на оздоровлення (Олександр Кониський), декому допомагали реалізувати передвиборні програми (Євген Олесницький). Частина з них мали наукові амбіції, фіксували матеріали для своїх праць (Іван Верхратський, Зенон Кузеля). Були й ті, що розбудовували українську школу (Дмитро Романець). Унікальним виявився місцевий фольклорний фонд, який зафіксував та передав нащадкам Григорій Дем'ян.

Мета публікації — з'ясувати роль і значення відвідин важливих постатей для історико-культурного розвитку села. Звернено особливу увагу на особисті контакти, їхні оцінки, вартісні фольклорно-етнографічні, мемуарні матеріали, мистецькі твори тощо. Об'єктом вивчення стала маловідома спадщина з життя і діяльності вказаних персоналій, які прилучилися до поповнення цікавими фактами для історії. В тому й полягає актуальність теми. Для студіювання використано різноманітний джерельний матеріал і застосовано історичний, аналітико-теоретичний та біографічний методи дослідження.

Ключові слова: бойківське село, історико-культурологічне дослідження, видатні постаті, біографія, наука, епістолярій.

The article is about Volosianka, the Boyko village located in the Skole district. For over a century and a half, it had been attracting the attention of many remarkable people such as priests, writers, artists, teachers, lawyers, and others. The visits were most often associated with the Rewakovychs, a respected family of the local priest. They were known for their strong national consciousness, firm moral and ethical principles, and had great respect among the locals. Some prominent people had a direct connection to the village, performing functional duties (Mykola Ustyianovych), while others were living there for some time (Kornylo Ustyianovych, Fedir Zarevych), someone was invited for recreation (Oleksandr Konyskyi), and others were receiving assistance in implementing their election programs (Yevhen Olesnytsky). Some had scientific ambitions, recording materials for their works (Ivan Verkhratskyi, Zenon Kuzelia). There were also those who were developing the Ukrainian school (Dmytro Romanets). The local folklore collection, which was recorded and passed on to descendants by Hryhorii Demian, turned out to be unique.

The aim of this publication is to find out the role and significance of the visits of important figures in the historical and cultural development of the village. Particular attention is paid to personal contacts, their assessments, valuable folklore and ethnographic materials, memoirs, artistic works, etc.

The object of study is the little-known heritage of the lives and activities of these personalities, who contributed to enriching history with interesting facts. This is the relevance of the topic as well. Various source materials were used for the research.

Historical, analytical-theoretical, and biographical research methods were applied.

Keywords: boyko village, historical-cultural research, prominent figures, biography, science, epistolary.

Вступ. У різні періоди село Волосянку відвідувало чимало видатних особистостей. Звичайно, не про всіх зафіксовано інформації, але деякі з них все ж таки залишили свої сліди на скрижальях історії. Це стосується людей, які вирізнялися з-поміж інших своїми особливими якостями, зокрема з погляду історії, культури, літератури, мистецтва, релігії. Йдеться про видатні постаті другої половини ХІХ—ХХ століття, зокрема священників, письменників, художників, журналістів, юристів, педагогів, народознавців. Для більшості з них тією притягальною силою виявилася священнича родина Реваковичів, яка тут жила та пропонувала фахівцям для обстеження унікальну культуру мешканців, а ті, своєю чергою, поширили її не тільки на всю Скільську Верховину, а й далеко за межами.

Мета публікації — з'ясувати роль і значення відвідин важливих постатей для історико-культурного розвитку села. Звернено особливу увагу на особисті контакти, їхні оцінки, вартісні фольклорно-етнографічні, мемуарні матеріали, мистецькі твори тощо. *Об'єктом вивчення* стала маловідома спадщина з життя і діяльності вказаних персоналій, які прилучилися до поповнення цікавими фактами для історії. В тому й полягає *актуальність теми*. Для студіювання використано різноманітний джерельний матеріал і застосовано історичний, аналітико-теоретичний та біографічний *методи дослідження*.

Основна частина. Письменник і священник Микола Устиянович (іл. 1)

Неодноразово відвідував Волосянку Микола Устиянович — письменник, громадський діяч, священник, оскільки він служив на парафії в сусідньому селі Славську з 1842 по 1870-ті роки, до того ж, мав приятні стосунки з родиною Івана Реваковича, у котрого не раз особисто бував на різних церемоніях. Через село йому доводилося переїжджати до Ялинкуватого, Хащовані, Ляхівця та інших сіл. Треба підкреслити, що М. Устиянович спочатку сам виконував повинності пароха Волосянки та Ялинкуватого після смерті Івана Раковського.

Народився М. Устиянович 7 грудня 1811 року у м. Миколаєві на Львівщині. Вчився у Львові: з 1820 року — в «нормальній школі», з 1824 — у гімназії, з 1830 — на філософському факультеті університету, а з 1832 — у духовній семінарії. Висвя-

тившись на священника, короткотерміново працював адміністратором у с. Вовкові біля Львова, згодом переїхав на парафію до Славська.

Ще в семінарії зблизився з «Руською трійцею», особисто познайомився з Маркіяном Шашкевичем, якому присвятив поезію «Прелюбезному другу нашому Руслану-Маркіяну Шашкевичу в день імені его». М. Шашкевич теж залишив поетичну присвяту М. Устияновичу — думу «Побратимові, послаючи єму пісні народні». Найактивніший період у житті М. Устияновича — 1840—1850-і роки. За його ж ініціативою в жовтні 1848 року у Львові був скликаний «Собор руських учених», який відіграв позитивну роль в історії української культури. Тоді ж він написав краці свої поезії — «Дума матері руської», «До перемишлян», дві пісні — «Верховино, світку ти наш» (під назвою «Верховинець»), «Гей, браття опришки» (під назвою «Піснь опришків»). Поет створив ще епічні полотна — «думи» «Похід на Царгород (907)», «Могила Святослава», «Чорна Галича злоба». З прозових творів вагоме місце в історії української літератури посіли «Старий Єфрем», «Месьть Верховинця» (остання на матеріалі с. Рожанки), «Страстний четвер». У 1861 році його було обрано послом крайового сейму, в якому він відстоював права і свободи українців.

Іл. 1. Микола Устиянович

Переїхавши до м. Сучави на Буковині, творчий та громадсько-політичний потенціал М. Устияновича помітно згасав, а його «язичіє» не могли зрозуміти навіть шанувальники, однодумці та друзі. Він помер 3 грудня 1885 року у Сучаві (нині на території Румунії). «Не послідню силу покрила буковинська земля, — писав І. Франко у некролозі, — солодкозвучна струна пукла на вбогій лірі руської музи; умер один з перших будителів нашого народного духу, друг Маркіяна, «соловейко», як звали його молоді товариші, умер, залетівши на старості літ на чуже поле, забажавши співати «по нотах» [1, с. 380]. Чи справді М. Устиянович з патріота перетворився у закостенілого «москвофіла», намагався з'ясувати Т. Ревакович.

У листі до М. Устияновича в 1871 році він спробував представити своє бачення проблеми та показати зв'язок письменника й священника з його родиною та селом загалом. Далі подаю витяги з цього вельми цікавого документа: «Давно вже збирався до Вас писати, та все якось відтягалось, аж ось Ваші іменни дають мені гадку ту зреалізувати. Зичу Вам, Батьку, втіху Вашій родині. Рад би від Вас дізнатися, як Ви в Сучаві проживаєте? Правдоподібно, приємніше, ніж у Славську. Але ж, Отче, як осиротіла після Вашого від'їзду Верховина! Коли цього року в травні приїжджав на три тижні до Волосянки, то переїжджав Тухлю, Славсько, стало мені якось сумно, згадавши дорогого отця Рудницького, Вашу родину. Ви своїм добрим серцем, Вашими високими думками, Вашим поглядом на життя створили кутчик у Верховині, де жили люди за прикладом великого Христа. Знаючи, дорогий Отче, Вашу скромність, я кладу собі Вас за перший приклад як людини, як батька, друга, сусіда, товариша, громадянина краю, що сумлінно виконує свої станові обов'язки.

Ще пару слів за Верховину. Мого батька жалую дуже. Сам самотній, як палець, дуже рідко що отець з Рожанки приїде до Волосянки або тато до нього в Рожанку. Мама також там життя не має. Бідна жінка, що все своє життя так німо зрезигнувала. Костуно не має з чого жити. Фавця голубить уже дівчинку. Климця із швагром раді би перейти в Холмську руську землю, бо на Поліссі криво дивляться на них. Інші дівчата чекають своєї долі. Михась у Стрию, Іванцьо через брак фондів в університеті в Стрию.

От маєте образочок, що діється з усіма нами. Будьте ласкаві, мене словечком від Вас ущасливити. Ще маю просьбу до Вас, пришліть мені Вашу фотографію, а я Вам пришлю мою, як поїду до Львова. Поздоровляю Вас і хлопців від усього серця. Панночкам і п. Гейн мій глибокий поклін. Ваш давній Титко Ревакович» [2, с. 570—572].

Хочу наголосити також на передмові І. Франка до поеми «Панські жарти», яка має стосунок до краю: «Основою мого поетичного оповідання був факт, досить незвичайний в історії панщини в Галичині, записаний галицько-руським поетом Николаєм Устияновичем в увазі до його повісті «Мість верховинця», написаної 1849 р., де було сказано, що в давніших роках (у перших роках ХІХ в.) властитель гірського села Ялинковате в Стрийському окрузі разом із громадою велів вигнати також священника на панщину, та священник, виїхавши з волами на поле, лишив воли в ярмі біля воза чи плуга, а сам пішов пішки до Перемишля пожалуватися на дідича у своєї духовної зверхності, бо у світської в Стрию не надіявся знайти для себе правної охорони. Устиянович не вмів сказати далі, як скінчилася та справа і чи знайшов руський священник правну охорону у своєї духовної власті, яка тоді під пануванням всесильної бюрократії мала в таких справах дуже малий вплив» [3, с. 8]. Щоправда, ані М. Устиянович, ані І. Франко не назвали прізвища священника, хіба можна припустити, що це міг бути Степан Ружилович, парох з Волосянки та водночас і Ялинкуватого.

Цікаві спогади про М. Устияновича опублікував Т. Ревакович у 1911 році до століття від дня його народження. Вони мають безпосередній стосунок до історії села, тому зацитую їх: «Між найкращими людьми, — пише біограф, — яких я мав нагоду пізнати в своїм житті, ставлю на перше місце «соловія Русі», як його русини у 1848 році називали, — отця Миколу Устияновича. Від 1851 року до 1870 бачив я його дуже часто в Скільській Верховині, чи то в його домі у Славську, чи в домі моїх родичів у Волосянці, чи у наших сусідів патріотів-священників: у о. Федора Рудницького в Тухлі, у о. Григорія Гуменного в Рожанці Вижній, у панів Павлів Іскрицьких, а потім у панів Ілярих Гошівських в Ялинковатім, у панів Фердинандів Клицикевичів у Хащовані, у отця Стефана Шепекого в Лавочнім, серед братніх родин угро-руських священників, як панів Пе-

тровичів у Ляхівці, у отця намісника Стефана Мустияновича (нашого літератора) в Пилипці, у панів Сабатів у Студеному, у панів Німців у Скотарському. О. Микола Устиянович відзначався своєю дуже гарною мовою, а при тім гордовитою поставою, своїм світлим обличчям, чудовими темно-синіми очима, дуже гарним закроем уст і дуже милим усміхом. Коли заговорив у товаристві, то ставало тихо і все пильно прислухалось до нього...

Устиянович боровся з недостатками і журився, як виховати і навчати дітей. Його дружина почала 1865 року хворіти на рака і померла 1867 року. Лікування коштувало гроші... І вкінці мусів Микола Устиянович 1870 року покинути рідний галицький край і перенестися до Сучави, де були нижчі і вищі школи, де мав можливість навчати дітей».

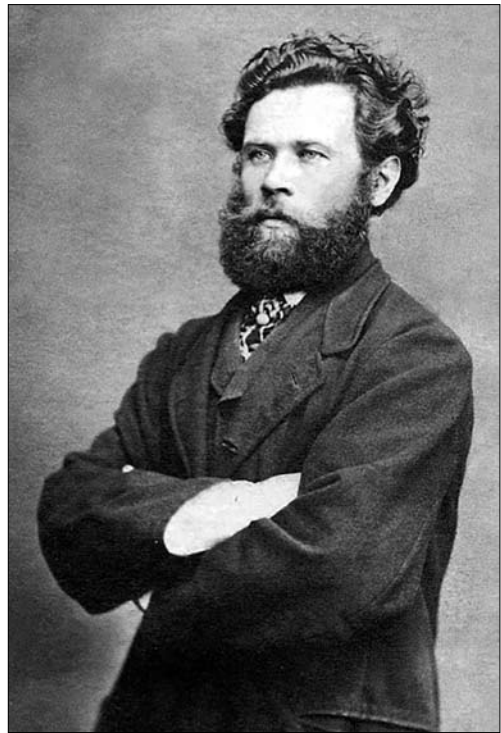
Наприкінці спогадів Т. Ревакович навів такий факт: «Після смерті о. Миколи Устияновича, коли докладно не тямлю, приїхав я до своїх родичів до Волосянки на вакації. Тут показав мені мій отець Іван Ревакович лист Миколи Устияновича, писаний на кількох картках великої чвертки листового паперу до свого старого друга, оправдовувався о. М. Устиянович, для чого він покинув рідний український табір і перейшов до московського. Було то, так сказати б, сповідь покійного отця Миколи Устияновича. Я прочитав цей лист разом з вітцем і моїм братом о. Михайлом, теперішнім парохом Волосянки, а після прочитання згодилися ми всі на те, що опублікування цього листа було би кривдою для улюбленого покійного отця М. Устияновича, і я за згодою вітця і брата спалив у цій хвилі лист.

Сьогодні дуже жалую, бо, може, причинився б до належної оцінки о. Миколи Устияновича» [4].

Наведені штрихи до біографії М. Устияновича показують його зв'язок з Волосянкою, парафією, родиною Реваковичів. Він не тільки час від часу навідувався в село, а й брав безпосередню участь у різних церковних обрядодіях, цікавився діяльністю місцевих парохів, черпаючи матеріал для своїх літературних творів.

Художник Корнило Устиянович (іл. 2)

Прихильні почуття, вияв доброзичливості до родини Реваковичів були і в старшого сина Миколи Устияновича — Корнила, котрий багаторазово відвідував їх у Волосянці, малював, залишив цікаве листування.

Іл. 2. Корнило Устиянович

Народився Корнило Устиянович 1839 року у с. Вовків, тепер Пустомитівського району Львівської області, помер 22 липня 1903 року у с. Довге на Дрогобиччині. Він увійшов в українську культуру як талановитий художник, письменник і громадський діяч. На початку 1860-х років навчався у Віденській академії образотворчих мистецтв. Йому довелося багато подорожувати не тільки по Галичині й Буковині, але відвідати Київ, Варшаву, Бухарест, різні місця Італії, Петербург, Кавказ. Його малярська спадщина значна — монументальні розписи, картини на історичні, біблійні та побутові теми («Василь Тербовельський», 1890, «Мойсей», 1887, «Козацька битва», 1890, «Тарас Шевченко на засланні», портрет Тита Реваковича, 1868, «Бойківська пара») [5, с. 235].

Теплі, приятельські стосунки зав'язалися між К. Устияновичем і Т. Реваковичем, які тривали понад сорок років. Вони часто зустрічалися то у Волосянці, то у Славську чи інших місцях. Результатом їхньої плідної співпраці став портрет Тита Реваковича, намальований олійними фарбами на полотні розміром 60 x 47 см. На звороті напис: «Титко Ревакович, судейський практикант в сіряку. Малював Корнило Устиянович 1868 р.» (іл. 3). Фахівці стверджують, що цей митець з любов'ю виписав портрет

Іл. 3. Тит Ревакович. Портрет художника Корнила Устияновича

Іл. 4. «Преображення Христове». Образ Корнила Устияновича

приятеля з юнацьких літ. На ньому зображена молода людина лагідної, мрійливої вдачі. Він дивиться в далечінь. Худорляве обличчя освітлене рівномірно, м'яко виступає на темно-сірому тлі. Темно-коричневий одяг — селянський сердак. Стриманість одягу дає художникові можливість сильніше виділити обличчя. Відчувається тонкість у передачі рис цієї людини, яка була близькою К. Устияновичу [6,

с. 19]. Зі спогадів Т. Реваковича довідуємося, що митець намалював також портрети його батьків — Івана та Теодори. Долю їхнього місцезнаходження поки що не вдалося встановити.

Приблизно в той час була написана картина «Бойківська пара», навіяна асоціаціями з відвідин Славська, Головецька, Волосянки. Вона витримана в сентиментально-ідилічному дусі: дівчина і парубок на прогулянці в лісі [6, с. 14]. Молода пара в мальовничій селянській одязі, парубок у темно-коричневому капелюсі з пав'яним пером, в такому ж сіряку. Дівчина частує парубка.

Упродовж сорока років творчої діяльності К. Устиянович розмалював 15 іконостасів, виконав 11 стінописів та велику кількість окремих ікон для понад 50 церков [7, с. 221—222]. Він розмалював церкви у Славську, Головецьку, Тухольці, Козьовій, Опірці, Волосянці та багато інших. Ця спадщина художника досі залишається найменше дослідженою не тільки з огляду на масштабність охоплення території, але й малозбереженістю його розписів. До цієї справи маляр ставився дуже уважно, особливо в плані кольористики. Так, в одній зі своїх статей К. Устиянович підкреслив: «Понуро виглядаючі нутра церквей обгортають диким сумом серце чоловіка, не підносять набожності і теплих чувств, а вкінці і нарід наш їх не любить. Для нього церква є небом, а не гробом, і він хоче в ній мати ясно та мило, наче в раю» [8]. Зі спогадів Т. Реваковича довідуємося, що К. Устиянович намалював для церкви у Волосянці два образи — великий «Преображення Христове» і св. Онуфрія. Щодо останнього, то його не вдалося відшукати, а «Преображення Христове» й досі зберігається у церкві (іл. 4). Це справді великий образ розміром 2,20 x 1,60. Оправа золотиста шириною 15 см. У його основі сюжет християнської іконографії, що зображає чудо на горі Фавор. Згідно з євангельською розповіддю, «... Ісус узяв з собою Петра, Івана та Якова і пішов на гору помолитись. І коли він молився, вигляд його обличчя став іншим, а одяга була біла та блискуча. І ось два мужі з ним розмовляли: були то Мойсей та Ілля, що, з'явившись у славі, говорили про його смерть, якої він мав зазнати в Єрусалимі. Петро і його товариші були зморені сном. Та як пробудилися, побачили його славу і двох мужів, що з ним стояли. А коли ці відходили від нього, Петро промовив до Ісуса: «На-

ставниче, добре нам тут бути! Зробимо три намети: один тобі, один Мойсеєві, один Іллі». Він не знав, що говорить. Коли він говорив це, насунулася хмара і огорнула їх, а учні налякались, як ті ввійшли у хмару. І залунав голос із хмари: «Це Син мій, вибранець, слухайте його!». І коли пролунав цей голос, Ісус один зостався. Учні мовчали, і нічого з того, що бачили, нікому тоді не оповідали» (Євангеліє від Луки 9, 28—36).

К. Устиянович не втрачав зв'язок з Реваковичами, Волосянкою і в поважному віці. Коли помер М. Устиянович 1885 року, він тяжко переживав втрату батька, роздумував над його місцем та роллю в духовному та суспільному житті. Через десять років після його смерті він завітав не тільки до Славська, а й до Волосянки: «В четвер поїхав я до Славська, де отець мій прожив, і де гріб моєї матусеньки. В той сам день їздив я ще й до Волосянки до старого Реваковича» [9, с. 126]. Через півтора десятка років Т. Ревакович напише для часопису «Світ» «Спогади про Корнило Устияновича», з яких постають цікаві взаємини двох неординарних осіб. Ось деякі фрагменти з них: «Корнило був незвичайний талант, і якби він був не борювався цілий свій вік від ранньої молодості з матеріальними нестатками, якби він не зазнав великих перешкод у своєму розвитку як артист-маляр, то творив би він епоху в нашій українській відродженні в австрійській Україні.

З Корнилом знався я від першої половини 1850-х років. Був він на 6 літ від мене старший, та помимо різниці віку ми дуже любилися. Була це сердечна, щира, добра, ідейна душа. Живучи у Волосянці в сусідстві Славська в Скільському повіті, жили мої родичі і ми, діти, з усіма Устияновичами у великій дружбі. Корнило після VII гімназійного класу посвятитися малярству. Він учився у львівського маляра Островського. Поїхав якось у початках 1860-х років для подальшого студювання до малярської справи у Відні. Але тут страшенно бідував. Не був він тут довго, через що не міг набути вправи рисунку...

Коли Корнило вернув з Відня до Галичини, жив у горах в домі своїх родичів у Славську. Тут у Верховині стрічався з 1864 року в священничих домах у Волосянці з Федором Заревичем, талановитим редактором «Вечерниць». У Скільській Верховині чув Корнило чисту українську бесіду і навчився її добре... Під впливом Федора Заревича і академіків-

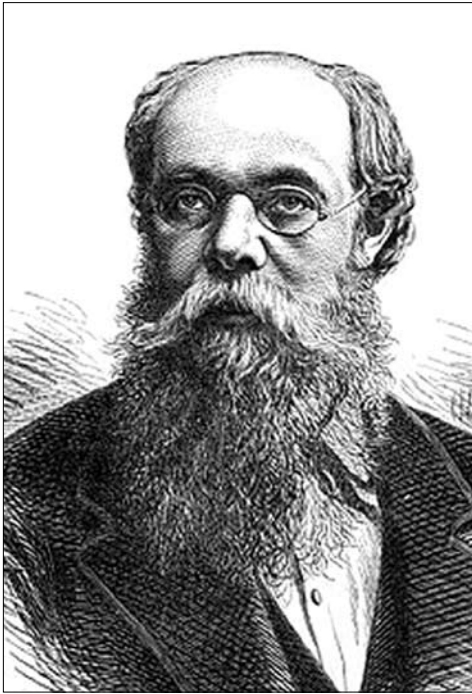
українців, гарячих українських патріотів, уважав, що повинні поєднати народний напрям з напрямом «вищого слога»... Від грудня 1868 року Корнило брав участь у всіх українських концертах як незрівнянний декламатор. У 1880-х роках написав чистою українською мовою, яку можна би зустріти у писаннях Івана Франка» [10, с. 90—93].

К. Устиянович заслужив собі почесне місце в історії нашої культури. Як вірний товариш Тита Реваковича, він неодноразово відвідував Волосянку, дуже поважав старших Реваковичів, та найцінніше, що залишив для місцевої церкви прекрасні образи, намалював портрет самого Тита, а їхній щирий та відвертий епістолярій — неоціненне джерело для розкриття взаємостосунків.

Журналіст, редактор і письменник Федір Заревич

З Волосянкою пов'язаний Федір Заревич — український письменник і журналіст, котрий, за словами І. Франка, в історії української літератури «здобув собі досить почесне місце як новеліст» [11, с. 312]. Він виступав під псевдонімами та криптонімами Юрко Ворона, Федько Клепайло, Ф. Чорногір, В., В. Ю., З., Ю., В. та інші. Його творчу біографію розкрив Г. Дем'ян [12, с. 78—106].

Ф. Заревич народився 30 вересня 1835 року у с. Славське на Сколівщині, помер 13 січня 1879 року у м. Сколе, де й похований. Його батько Іван був священником, а раніше студював у Львові разом з М. Шашкевичем, організатором і керівником гуртка «Руська трійця», відомим письменником і фольклористом. Ф. Заревич навчався у гімназіях Станіслава (тепер Івано-Франківськ) та Самбора. Деякий час він працював дрібним службовцем. У 1860-х роках став активним діячем «народовського» руху. Впродовж 1862—1863 років йому довелося стати очільником першого періодичного літературного органу в Галичині «Вечерниці», відтак редагувати газету «Русь». Великою подією для Галичини стало відкриття у Львові професійного театру «Руська бесіда», директором якого короткий час був Ф. Заревич. Саме у цей період розкрилася його літературна й публіцистична діяльність. Перу письменника належали вірші «Руський борець», «Пересторога другу», надто ж оповідання «Чудний цвіт», «У страха великі очі», «Дві сестри», «Німа», «Хто не любив», історична драма «Бондарівна».

Іл. 5. Олександр Кониський

Ф. Заревич прожив коротке (44 роки), проте важке життя. У найскрутніші періоди він знаходив притулок у сестри Марії — дружини С. Михайловича, пароха в селі Головецькому на Сколівщині (1849—1873), згодом Славська (1873—1896). У молоді роки Ф. Заревич приїжджав у Волосянку до священичої родини І. Реваковича, де познайомився з його сином Титом. Цей останній згадував про один з таких епізодів побуту, охарактеризувавши його як людину, носія української етнокультурної традиції: «Будучи в дуже лихій положенні матеріальнім, виїхав він у Скільську Верховину, де жив у свого швагра о. Стефана Михайловича, священника в Головецьку. В тій гарній Верховині спізнався я з Федором Заревичем зараз взимку 1863/4 в домі моїх родичів у Волосянці. Дуже полюбив я його за нічим незрушимий веселий гумор, його все цікаві дотепи, світлий розум і за гарний спів. Його першого я почув в моїм життю, як він гарно і докладно співав найрізномордніші наші руські співанки; я не міг начудуватися розмаїтій мелодійності тих співів і не міг ся їх не слухати й докопувався тоді, що наша народна музика є то зовсім відрубний музикальний світ від знаної нам музики італійської, німецької і інших» [13, с. 286].

У Волосянці Ф. Заревич перебував у той час, коли твердо став на шлях «народовства». Він на-

лежав до гуртка, який отримав у літературознавстві назву другого покоління «Руської трійці». До нього ввійшли ще Володимир Шашкевич, Омелян Партицький, Денис Тянячків, Кость Горбаль. «Народовці» обстоювали викладання в школах і видання літератури українською мовою, широку культурно-просвітницьку діяльність, дослідження фольклору та етнографії, пропагували загальноукраїнську культурну єдність. Національно-патріотична позиція Ф. Заревича виразно проступає з листа до Т. Реваковича, написаного у Славську 27 листопада 1873 року:

«Як Вам відомо, я в горах, а що роблю, і то, може, знаєте, а як не знаєте, то Вам напишу.

Ми, Богу слава, всі осьде здорові пробуваємо, як можемо. Я поволі поміж братом нашим заробляю, дещо пишуци.

Як піде сюди залізниця, то, може, який грейцар зароблю, коли хлопи мені схочуть повірити, а коли ні, то що іншого зачеп'ю.

Хіба кінчу сим часом, від усіх Вам кланяюся добрим здоров'ям і прошу поклонитися нашим від мене.

Ваш

Федір Заревич» [14, с. 296].

Поклін Ф. Заревича Т. Реваковичу — «нашим від мене» у листі зі Славська 1873 року свідчить, що він добре знав родину Реваковичів у Волосянці. Тут, у їхньому домі, звучав його «нерушимий веселий гумор» та гарний спів.

Письменник, автор церковного гімну «Боже великий єдиний» Олександр Кониський (іл. 5)

Особливе місце в історії Волосянки посіла ключова фігура національно-визвольного руху другої половини XIX століття — Олександра Кониського (псевдоніми Верниволя, Горовенко, Семен Жук, О. Кошовий, Олександр Переходовець, О. Яковенко, Перербендя). Він народився 6 (18) серпня 1836 року на хуторі Переходівка, тепер село Ніжинського району Чернігівської області, помер 29 (12 грудня) 1900 року в Києві. Це відомий український письменник, педагог, громадсько-культурний діяч. Походив з дворянської родини, один з організаторів недільних та вечірніх шкіл, Товариства з розповсюдження письменності. У 1863 році за підозрою у приналежності до антиурядової політичної організації його заарештували й вислали до Вологди, потім до Тотьми. Після повернення із заслання О. Кониський прожи-

вав у різних місцевостях України, а з 1872 року — в Києві. Був адвокатом-практиком. Він став одним з ініціаторів співробітництва між східноукраїнськими та західноукраїнськими організаціями. Брав активну участь у заснуванні журналів «Зоря», «Правда», Товариства імені Шевченка у Львові.

Теплі взаємини склалися між О. Кониським та Т. Реваковичем, які тривали п'ятнадцять років, про це засвідчує їхній епістолярій. Вони познайомилися, коли Т. Ревакович працював правником у Садагорі на Буковині в 1884—1886 роках, відтак у Підбужі та Львові. З нього довідуємося і про відвідини письменником Волосянки, коли в нього загострилися проблеми зі здоров'ям і той приїжджав сюди набратися сил та енергії. Він був уже відомий як автор слів до пісні «Боже великий, єдиний», 1885 («Молитва за Україну», музика М. Лисенка), яка стала нашим церковним гімном, яким завершується Богослужіння. Наведемо текст:

*Боже великий, єдиний
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.*

*Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.*

*Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки й щедроти
Ти на люд наш зверни.*

*Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу, щастя,
Дай, Боже, народу
І многая, многая літа.*

Рік 1887 — О. Кониський у Волосянці. У листі до Т. Реваковича від 29 липня 1887 року він напише: «Навіки дорогий і любий друже мій!

Хоч як прегарно розповідали Ви мені про дивно хорошу природу Бескида, а все ж я зустрів у Волосянці далеко-далеко ліпші, ніж сподівався з Вашої бесіди. Вже про красу природи нема що й казати: я впивався єю, наче запеклий п'яниця впивається, смакуючи стару оковиту. Я не можу Вам розповісти того високого почуття, яким три дні було моє серце повним до краю; почуття глибокого, тихого, якимось невимовно міцного. Я просто розговів! Сему сприяла

ще більш природи щира сім'я Вашого татуса, а найпаче єго самого. Чи піймете, брате мій, віри, що дивлячись на Вашого татуса, слухаючи єго бесіду, мене проймали тихі сльози радощів; перед мене воскресала моя молодість. Ваш тато перший чоловік в Галичині, якого я зустрів з істинно українсько-руським гумором і козацькою вдачею! І Господи! Як він своїм зростом, постаттю, гумором, веселою, щирою прямою вдачею нагадав мені того козака Іскру, що навіки налив в моє молоде тоді ще серце тієї любові до України-Русі, з якою тримався свій вік!

Велике і щире Вам спасибі, Друже мій, за Підбуж, а ще більше за Волосянку! За час, що перебув я у Підбужі і в Волосянці, я ожив і тілом, і духом, і чую нову силу до роботи! З розмови з Вашим татом я ще ясніше засвідчився в тій великій силі, патріотизму сивоголових юнаків серцем і думками, яка не дала за 8½ віків погинути Русі» [2, с. 267].

А вже 27 серпня 1887 року О. Кониський писав до Т. Реваковича з Одеси:

«Коли б отут на березі то була Волосянка, Плішка, Кичера та Близнята! Гай, гай! Що б то було! Був би такий Едем, на який досі й сам Саваоф ще не спромігся! Все ж ся Одеса — не московське місто, осередок жадної національності не має. Гешефт! Отсе єго і національність, і Бог, і віра, і все. Зате окраїни міста навкруги чисто українські: і мова, звичаї, вдача, усе-усе наше і цілком зберегло свій національний тип. Дарма що ... нехай собі! «Наша пісня, наша слава не вмере, не поляже!»

Поцілуйте за мене руку Вашої В[исоко] п[оважаної] пані, обніміть діточок і нехай великі ростуть та щасливі будуть. Як писатимете до Волосянки і до Козеви, перекажіть мій сердечний привіт. Братерсько цілую і обнімаю Вас. Ваш навіки Перенбедя» [2, с. 269].

Той великий позитив до І. Реваковича присутній у низці інших листів О. Кониського, адресованих Титові: 1) 1 квітня 1890 року він шкодував, що не може поїхати до Волосянки — до «Ваших дорогих батьків» [2, с. 293]; 2) 19 липня 1890 року жалкував, що не зумів відвідати священника в день його ювілею: «[...] прикро і тяжко мені, що я не можу вкупі з Вами святкувати ювілей Вашого в. п. татуса і особисто поздоровити і єго, і Вас» [2, с. 296]. Ручкою Т. Реваковича пізніше було написано коментар до цього: «4/8 1890 родичі мої обходили своє зо-

Іл. 6. Іван Верхратський

Іл. 7. Євген Олесницький

лоте весіле, а надто батько 50 літ священства» [2, с. 296]; 3) 21 березня 1892 року О. Кониський запитував з Києва: «Як Ваша дорога родина? Як старенький Ваш татусь? Чи здоровенькі?» [2, с. 309]; 4) У листі 19 грудня 1898 року письменник з Києва знову запитував: «Як Ваші старі батьки: чи живі, здорові? Коли живі, то перекажіть їм моє поздоровлення» [2, с. 309]. Однак матері вже на той час у живих не було. Такі теплі слова до родини Ревако-

вичів, замилювання природою Волосянки залишив нам для історії автор церковного гімну.

Педагог, учений Іван Верхратський (іл. 6)

У Волосянці побував відомий український педагог, мовознавець, фольклорист і природознавець Іван Верхратський. Він народився 26 квітня 1846 року в с. Більче, тепер Більче-Золоте Борщівського району Тернопільської області, помер 29 листопада 1919 року у Львові. Це дійсний член НТШ. 1865 року І. Верхратський закінчив Львівську академічну гімназію, 1868 — природничий відділ філософського факультету Львівського університету. В 1868—1871 роках викладав у гімназіях Дрогобича (до слова, І. Франко був його учнем), 1871—1879, 1891—1908 — у Львові та інших містах. Він збирав багато фольклорних та мовознавчих матеріалів для своїх наукових праць — «Знадоби для пізнання угро-руських говорів» (1899), «Про говор галицьких лемків» (1902) тощо. І. Верхратський був, за його ж словами, «щирим другом» з Т. Реваковичем. У 1883—1884 роках йому довелося досліджувати «околиці Підбужа», де мешкав Т. Ревакович з родиною, однак через повінь, як він зізнався у листі до свого адресата від 8 липня 1885 року, не зумів з ним зустрітися. Тоді І. Верхратський інформував його, що «дальше поїхав робити записки язикові: був і в Волосянці, де мав я честь пізнати Твого отця і брата, котрим при нагоді прошу від мене поклон заслати. Колись другим разом при нагіднішій хвилі побачимось і згадаємо наші літа, літа молодії! Цілуючи Тебе сердечно, остаю, як завше, щирим твоїм другом. І. Верхратський» [2, с. 158]. Ідеться про зустріч з батьком Тита — Іваном Реваковичем, на той час діючим місцевим священником та молодшим братом Михайлом Реваковичем. Сьогодні важко сказати, які саме «записки язикові» зібрано у Волосянці, проте, гадаємо, що їх чимало знайшли місце у його наукових розвідках, а, можливо, й залишилися у рукописах.

Юрист Євген Олесницький (іл. 7)

У часи виборчої кампанії всередині 1890-х років у Волосянці побувало ряд відомих суспільно-політичних, релігійних діячів, серед них і Євген Олесницький — адвокат, економіст, громадський активіст. Він народився 5 березня 1860 року у с. Говиліві Тереховлянського району Тернопільської області в сім'ї священника, помер 26 жовтня 1917 року

в Стрию. Після закінчення Львівського університету йому вдалося відкрити власну адвокатську контору в Стрию, стати організатором громадського та економічного життя на Стрийщині. Він один з кращих галицьких адвокатів, оборонець у політичних процесах (справа так званих Баденівських виборів). Організатор «Народного дому» в Стрию, «Просвіти». Був директором економічної установи «Дністер». 1899 року Є. Олесницький відіграв важливу роль у створенні Національно-демократичної партії.

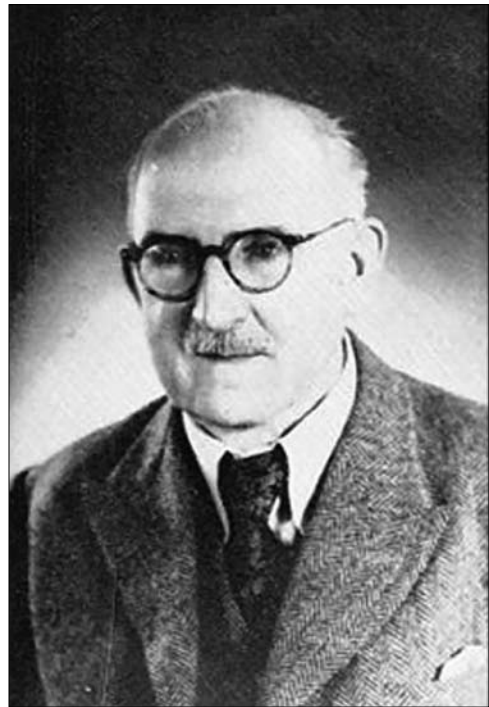
На початок своєї політичної кар'єри та в подальшому Є. Олесницький візитував до Волосянки, оскільки він перебував у добрих стосунках з о. М. Реваковичем. Про той факт дізнаємося з листа Анни Ревакович, сестри Тита Реваковича, від 16 жовтня 1895 року: «Перед виборами на два тижні був у нас О[тець] Давидяк і пан Євгеній Олесницький зі Стрия, вони їздили по селах, щоби люде за отцем Давидяком голосували» [2, с. 448]. Йдеться про початок жовтня 1895 року, коли священника обирали послом до галицького сейму. Водночас болотувався і Є. Олесницький, але залишився без мандату. На виборах перемогли тільки урядові кандидати, які вписувалися в баденівську систему.

Трохи пізніше він знову брав участь у виборах і отримав мандат, заручившись підтримкою наших земляків. Впродовж 1900—1910 років був послом галицького сейму, а в 1907—1917 роках — депутатом віденського парламенту.

Як голова стрийської «Просвіти» Є. Олесницький намагався поширити мережу в багатьох селах, навіть віддалених. У своїх спогадах він зазначив, що активними співробітниками з ним була низка священників, зокрема Євстахій Качмарський у Славську, Іван Кузьмович у Лавочному, Михайло Ревакович у Волосянці та інші [15, с. 12—21]. До слова, брат Михайла Реваковича Тит Ревакович спричинився також до відкриття читальні у Волосянці та дбав про її наповнення книжками. Немає сумніву в тому, що вони обидва були в безпосередніх контактах з Є. Олесницьким. Тож виборчі перегони, національно-просвітницькі потуги, зрештою любов до подорожей приводили його до Волосянки, залишивши таким чином певний слід в історико-культурному житті села.

Народознавець Зенон Кузеля (іл. 8)

За дорученням Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, а також Товариства ав-

Іл. 8. Зенон Кузеля

стрийської етнографії у Відні впродовж серпня — вересня 1904 року відбулася наукова антропологічно-етнографічна експедиція на Бойківщину, ініціатором якої був І. Франко. До її складу, крім нього, входили також Ф. Вовк, відомий антрополог, З. Кузеля, на той час студент Віденського університету та інші. Вони пройшли (І. Франко повернувся до Львова швидше) територію від Лютовиськ до Лавочного гірськими стежками, і від Лавочного аж до Синевідська вздовж річок Опір і Стрий [16, с. 68]. І. Франко у своїй статті не перелічив усіх обстежених тут сіл, проте із записів довідуємося, що їх було більше, зокрема і Волосянка, у якій побував З. Кузеля, — згодом відомий український етнограф, фольклорист, бібліограф, мовознавець, видавець.

Народився Зенон Кузеля 23 червня 1882 року в Поручині Бережанського повіту на Тернопільщині. Його мати, Іванна, — сестра Сильвестра Лепкого, котрий свого часу був священником у Ялинкуватому, виступав як письменник під псевдонімом Марко Мурава; він же батько видатних поетів Богдана та Лева. 1888 року родина Кузелів переїхала до Бережан, де Зенон закінчив гімназію (1892—1900). Після того продовжив студіювати у Львівському (1900—1901) та Віденському університетах. З. Кузеля співробітничав з Етнографічною комісією НТШ (член з 1905, дійсний член НТШ з 1909). З

1906 по 1909 роки працював у бібліотеці Віденського університету референтом слов'янського відділу, 1909—1914 років викладав у Чернівецькому університеті. Під час Першої світової війни З. Кузеля жив у Австрії, з 1926 року — професор Українського наукового інституту в Берліні, після 1930 — перебував у Франції. 1945 року він переїхав у Мюнхен, був професором кафедри етнографії Українського вільного університету. З 1949 до 1952 роки З. Кузеля очолював Європейський осередок НТШ у Сарселі. Помер 24 травня 1952 року в Парижі.

У досить молодому віці З. Кузеля проявив себе одним з кращих дослідників похоронного обряду. Високим науковим рівнем відзначається його праця «Посижіне і забави при мерці в українським похороннім обряді» [17, т. 121, с. 173—224; т. 122, с. 103—106]. До неї він фіксував матеріал головним чином упродовж експедицій 1904—1906 років, принагідно й пізніше. Так-от, за словами збирача, під час бойківської екскурсії 1904 року він особисто записав польові джерела у таких селах: Бориня Турчанського повіту (3 забави), Лавочне Скільського повіту (8 забав), Волосянка (15 забав), Славсько (17 забав), Підгородці (2 забави), Крушельниця (1 забави) [17]. Отже, З. Кузеля сам потвердив, що був у Волосянці, відтак указав на описи ігор, які раніше зробила О. Охримович у тому ж селі. У 121 томі «Записок НТШ» він надрукував забаву «дід і баба». «В Волосянці я записав, — наголосив дослідник, — крім того, відміну сеї забави: дід з бабою виправляють жарти, потім дід убиває бабу і над нею голосять, як над померлим.

Голосіння, голошені в тій забаві, яка, зрештою, в тій формі ніде більше не записана, мають на письмі поважний вигляд. В дійсності вони мусять робити комічне враження, а колись мусіли бути навіть комічного змісту» [17, т. 121, с. 208].

На унікальність іншої забави — «ружани» звернув увагу З. Кузеля, якої, констатує він, «не зустрічається ніде в друкованих збірниках. Її записав я на Бойківщині в двох відмінах, у Волосянці і в Головецькім Скільського повіту. Після першого варіанту вибирають одну дівчину за «ружану» (себто корову), вона вмирає і над нею справляють похорон» [17, с. 210].

У 122 томі «Записок НТШ» знаходимо ще інші ігри при покійнику, які зафіксував З. Кузеля: 1) *Бог і*

чорт. «Перебрані за Бога і чорта стають в сінешних дверях і тягнуться з своїми людьми, хто переможе, Бог чи чорт. Коли переможе чорт, то чорти скачуть і тішаться, співають і приговорюють»; 2) *Дохтора*. «Один удає вагітну жінку, що родить, а другий, лікар, поливає його водою або всипує гарячого попелу на обшивку»; 3) *Везти сіль*. «Хлопці сидять рядом, представляючи сіль, а пани купують сіль і витягають хлопців з ряду». До неї З. Кузеля додав: «Зап. мною у Волосянці («тягнут соли»); 4) *Гусака печуть*. «Пан», обмащений сажею, а коло нього двох пече гусака, викликаючи по черзі всіх, щоби цілуватися з «паном». Дуже популярна забава. Зап. у Волосянці»; 5) *Бирки*. Зав'язують одному очі, і він шукає бирки, що йде з рук в руку» [17, с. 117—124] та інші. Отже, є всі підстави вважати, що в 1904 році у Волосянці З. Кузеля фіксував етнографічні матеріали. Вони увійшли в канву його праць, які, за оцінкою дослідників, пройняті духом «європеїзму».

Учитель, громадський активіст Дмитро Романець

Важливу роль в культурно-освітньому житті села Волосянки наприкінці 1920-х—1930-х років відіграв учитель, директор школи Дмитро Романець. Про нього я дещо чув, однак досі не було жодних оприлюднених його біографічних даних, інформації про освіту, трудову діяльність тощо. Працюючи в Центральному державному історичному архіві у Львові, мені пощастило знайти унікальні папери, які проливають світло на цю непересічну особистість.

Один з тих документів, який сам власноручно подав декларант, — «Витяг відомостей про стан служби і кваліфікації», заповнений польською мовою на початку травня 1939 року [18, арк. 5—6 звор.]. Згідно з ним, Д. Романець народився 26 травня 1886 року в селі Чорнокінці Великі Гусятинського повіту (тепер Чорнокінці Чортківського району Тернопільської області). У графі «narodność» він записав: «українська», а про сімейний стан — «вільний» (в іншому місці — «самотній»). Про освітній рівень інформував, що закінчив учительську семінарію в Станіславові (тепер Івано-Франківськ) 15 червня 1912 року. Далі розпочалася його педагогічна діяльність («служба наuczycielska») в однокласній школі села Лавочне на Сколівщині. Там він пропрацював з 1 лютого 1913 по 30 вересня 1917 року. Далі перебував у Труханові від 1 вересня 1919 до 15 жов-

тня 1919 року, але без офіційної служби. 20 травня 1920 року призначений в однокласну школу в Хащовані, де вчителював понад 8 років, точніше, до 31 липня 1928 року.

У той період Д. Романець поглибив своє навчання в Стрию, підтвердивши кваліфікацію шкільного вчителя, яка документально засвідчена 24 березня 1922 року. Невдовзі йому доручили значно більшу школу, оскільки 14 червня 1928 року Шкільна повітова рада призначила його директором школи у Волосянці. Тут він активно включився в освітній процес. Результати стали очевидні: за успішну роботу на цій ниві Д. Романця рішенням повітової Шкільної ради 29 грудня 1929 року було відзначено «похвалою». Позитивну оцінку його праці за 1937—1938 роки дав шкільний інспектор Тадеуш Пахорек 15 листопада 1938 року, записавши, що вона «dostatoczna» («достатня»). Далі у XVII розділі «витягу» читаємо: «Po wydaniu oseny nie wizytowany» («Після видання оцінки не інспектований») [18, арк. 6 звор.]. Знаючи про подальшу процедуру затвердження на посаду, Д. Романець звернувся 20 листопада 1938 року із заявою до шкільної кураторії у Львові та шкільної інспекції в Стрию, в якій просив залишити його керівником двокласної школи у Волосянці [19, арк. 4].

На оголошений кураторією конкурс 31 серпня 1938 року на посаду керівника школи у Волосянці представлено тільки одне подання п. Дмитра Романця, яке стосувалося керівника тієї школи. Незважаючи на повне виконання своїх обов'язків у школі загалом, проте він, на думку конкурсної комісії, не виявляє ані потрібної ініціативи й енергії в напрямі піднесення школи, ані теж не впливає на село, щоб уберегти підопічну вчительку-польку від постійних дошукувань з боку різнополітичного середовища. За громадою Волосянки знаходиться прикордонна зона за 8 км від угорського кордону. Вищеназвані околиці вимагають особи іншого типу на посаді директора школи [20, арк. 1].

Неважко зрозуміти причини відмови Д. Романцю зайняти посаду директора школи у Волосянці. По-перше, йдеться про якісь незрозумілі стосунки з «вчителькою-полькою», а по-друге, підкреслюється близькість села до угорського кордону. Саме там, за кордоном, у Хусті в березні 1939 року була проголошена Карпатська Україна, яку очолив Август-

тин Волошин. Місцеві жителі симпатизували цьому державному утворенню, дехто брав безпосередню участь у цих подіях. Так-от, на посаді директора школи у Волосянці польська влада хотіла мати свою лояльну людину.

Д. Романець ще трохи мешкав у селі, але вже не займав посади керівника школи. Далі відбулася радянська окупація краю, для якої такий учитель також виявився незручним. У роки війни він перебивався без роботи, а вже після її закінчення потрапив у школу до Вижлова (тепер Верхнячка) на Сколівщині, де перебував під постійним пресингом. Там він і помер. Небайдужі селяни через деякий час поставили на його могилі хрест з написом: «Тут спочиває учитель Романець Дмитро Онуфрійович. Р. н. 1888. Упокоївся 1966. Вічна йому пам'ять».

А тепер повернімося до діяльності Д. Романця у Волосянці. Кілька слів про школу 1920—1930-х років, яка спочатку була однокласною і навчання провадилося тільки польською мовою. Як свідчать архівні документи, громада села звернулася 21 березня 1925 року до Шкільної повітової ради у Скольому з таким проханням: «Батьки українських (guskich, gusińskich) дітей в громаді Волосянки складають 81 декларацію за 106 (дітей) з домаганням української мови навчання [21, арк. 32]. Цю вимогу Шкільна повітова рада розглянула та підтримала двомовність в однокласній школі у Волосянці [22, арк. 1].

З приходом нового директора Д. Романця шкільництво в селі активізувалося, відповідно збільшився контингент учнів. Згідно зі статистичним звітом директора, у Волосянській школі 1933 року налічувалося 215 учнів 1921—1926 років народження, з них римо-католиків — 0, греко-католиків — 209, євреїв — 6. Тоді Д. Романець ініціював створення вже двокласної школи. Кураторія Сколівського округу в Стрию винесла позитивну ухвалу щодо двокласної школи на користь українських дітей, вказавши при тому на «брак у тій школі дітей польської національності». Додам, що чотирикласною школа стала наприкінці 1930-х років.

Колишні учні Д. Романця згадують, що це був дуже добрий учитель, директор школи, дбав про те, щоб їм дати глибокі знання. На уроках вимогливий, учив по-українськи писати, читати, рахувати. Збережене шкільне свідцтво Михайла Ріжніва за підписом керівника 21 червня 1939 року вказує на кіль-

Іл. 9. Просвітянський хор у Волосянці. 1938 рік. У першому ряду зліва учитель Дмитро Романець, у центрі сидить о. Михайло Ревакович

кість предметів у другому класі: поведінка, релігія, польська мова, українська мова, арифметика з геометрією, малювання, практичні заняття, співи, фізичне виховання. Напроти кожного предмета виписана оцінка «дуже добре».

Єфросинія Юрків (у заміжжі Моштук), 1929 року народження, повідомила, що Д. Романець гарно грав на скрипці, керував хором, влаштовував з місцевими жителями різні вистави (іл. 9). За словами того ж Михайла Рижніва, 1930 року народження, Д. Романець намалював портрет Тараса Шевченка, який наприкінці 1930-х років передали до української крамниці. Там він знаходився до середини 1950-х років. Однак тоді почався тотальний наступ на все українське, національне. До слова, в той час у крамниці працював мій батько, котрий узяв цей портрет додому на переховування. Він досить довго висів на стіні у батьківській оселі, а зараз знаходиться в автора цієї праці як цінна історико-мистецька реліквія.

Д. Романець виявився достатньо активним у громадському житті села. Як свідчать архівні документи, 1933 року він став головою «Просвіти». Згідно зі звітом від 9 листопада 1933 року в місцевому осередку нараховувалося 26 членів просвітян. Особливо наголошувалося на безпосередній участі священників — о. Михайла Реваковича та сотрудника Маркіяна Кашуби [23, арк. 18—19 звор.]. В іншому звіті від 26 лютого 1934 року Д. Романець висловив безпосереднє бажання побудувати «дім» для «Просвіти», а також збільшити кількість книжок у бібліотеці. Крім того, він особисто вголос читав для жителів «Кобзаря» Тараса Шевченка, «Моїсея» та «Каменярі» Івана Франка. Для вистави при-

дбав три пари шароварів та чотири залізні шаблі «з похвами». На особну картку записав просвітянами о. М. Кашубу та о. М. Реваковича з племінниками останнього — колишня вчителька у Волосянці Людмила Грушка та відставник-емерит Олександр Торба [24, арк. 20—21].

Наприкінці 1934 року Д. Романець передав мандат голови «Просвіти» Дмитрові Веприву. Щоправда, в додатку до звіту поміщено таку інформацію: «Подаємо до відома, що тільки Д. Романець працював у читальні» [25, арк. 26]. Таким чином він поповнював не тільки свої знання, а, щонайголовніше, передавав їх учням, котрих виховував у дусі патріотизму. Чимало з них стали невдовзі в ряди українських повстанців, які зі зброєю в руках захищали Україну та віддали життя за неї в 1940—1950-х роках.

Отже, за більш ніж десять років життя і праці у Волосянці Д. Романець проявив себе кваліфікованим учителем з різнобічними інтересами, добрим керівником школи. Він виховав чималу когорту учнів — національно свідомих українців. До того ж, його активна громадсько-просвітницька робота стала гідною для поцінування та наслідування. Тому в пам'яті вже кількох поколінь збереглося це ім'я, посівши чільне місце в історії села.

Історик і фольклорист Григорій Дем'ян (іл. 10)

До Волосянки пролягали стежки Г. Дем'яна в основному для збору фольклорно-етнографічних матеріалів наприкінці 1960—1970-х років. Це один з найпомітніших збирачів народної творчості. Для сучасних читачів подаю біографічні відомості про видатного учителя і краєзнавця.

Народився Г. Дем'ян 2 червня 1929 року в селі Грабовець Сколівського району Львівської області, помер 12 квітня 2013 року у Славську, похований у Грабівці. 1960 року закінчив історичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, а 1971 — аспірантуру Ужгородського державного університету. Кандидатом історичних наук став лише в 1989 році у зв'язку з численними перепонами на шляху до здобуття цього наукового ступеня. З 1945 по 1989 роки Г. Дем'ян читав у Славську та Веренчанці Заставнівського району Чернівецької області. А в 1989—2010 роках — на науковій роботі в Інституті народознавства НАН України. У 1994—1998 роках Г. Дем'ян був народним депутатом другого скликання Верхо-

вної Ради України. Нагороджений багатьма відзнаками. Автор численних публікацій, у тому числі понад 10 книжкових видань.

Працюючи вчителем Славської середньої школи, Г. Дем'ян активно займався записуванням бойківського фольклору та етнографічних джерел. За наявними матеріалами можна простежити його маршрути до Волосянки. Так, у 1969 році він зафіксував топонімічний переказ про Волосянку від Ганни Рожкович, 1910 року народження. У ньому йдеться про походження назви села та його кутків. Мова про трьох братів з козацького роду, котрі після втечі від іноземних загарбників зупинилися тут і почали займатися різним ремеслом: один був ковалем, другий умів робити решета, третій виготовляв з волосані (довга тонка трава. — В. С.) щітки. Поселилися ці брати в трьох різних місцях: той, що займався ковальством, облюбив собі Верх, другий, котрий робив решета, дав початок Решітці, а третій оселився там, де росла волосань. Так постала Волосянка з її присілками [26, арк. 17—18].

У січні 1974 року Г. Дем'ян знову відвідав Волосянку, здійснивши унікальні записи коломиїнок від Параски Павлюк, 1914 року народження. А унікальність полягає в тому, що це були зразки, які мали обов'язкову топонімічну прив'язку. Їх виявилось 154. Всі вони збереглися в машинописному варіанті в його домашньому архіві [27, 30 арк.], лише 2016 року мені вдалося їх опублікувати у книзі «Волосянка у фольклорі та говірці» [28, с. 26—56]. Чи не найбільше там народнопоетичних творів, які пов'язуються безпосередньо з назвою села. В них фігурують головним чином два персонажі — ідеалізовані дівчина та парубок. Найчастіше змальовується місце проживання дівчини, бо у Волосянці «білячина моя», «рыбка з Волосянки Богом ми суджена». Парубок теж з Волосянки, «як в городі чічка», «як намальований». В інших зразках присутня емоція смутку, адже «сумно за милою, котра пішла з Волосянки», чи жаль, що «з Волосянки файних хлопців забрали в рекруты». Частина коломиїнок стосується назви кутків села, скажімо, мила запрошує свого коханого: «А чим вечір вечеріє — любку, на Решітку!». В багатьох творах виступають інші мікротопоніми — найменування урочищ, гір тощо: «В Полонині загриміло, на Припорі блисло», дорога до милої пролягає з «Плішки до Волосяночки», зозуля кує на

Іл. 10. Григорій Дем'ян

горі Кичері. Як підсумок, найкращі дівчата і хлопці — «із Волосяночки».

9 липня 1977 року Г. Дем'ян спеціально прибув до Волосянки з фольклористичною метою, зафіксувавши цього разу на магнітофонну стрічку від Павлишинець Параски, 1915 року народження, 6 так званих «довгих» пісень та 12 коломиїкових моностроф. Усі вони поміщені в рукописному збірнику «Народні пісні з Бойківщини» [29, арк. 99—105]. Дві балади з цього репертуару опубліковано в антології «З гір Карпатських» [30, с. 215—216, 332—333] — «Мала мамка одну дочку, Катеринов звала» (про дівчину-дітозгубницю) і «Танцювала стара баба на леду» (драматичний сюжет про Лимерівну). Інші пісні залишились у машинописному варіанті — «Ой там в полі під горою» (дівчина відгадує загадки) та «Ой там коло млина, ой там коло броду» (дівчина топиться). Щодо запису популярної в селі пісні «Ай попід гай Феся телятка пасала» (парубок залицяється до дівчини) Г. Дем'ян додав коментар: «До цієї пісні є й танець. Його знає виконавиця наведеної пісні». До слова, мені теж пощастило записати від тієї ж співачки цю пісню й навчитися від неї рухів танцю. Додам, що таку назву отримав згодом відомий дитячий фольклорний колектив «Феся», яким тривалий час керувала вчителька Ярослава Сокіл (Веклич). Тематика неопублікованих записів коломиїнок

Г. Дем'яна від П. Павлишинець — про кохання, залицяння парубків до дівчат, стосунки кумів тощо.

Найчисельнішу групу народних пісень записав на магнітофонні стрічки № 7 і № 8 Г. Дем'ян 26 липня 1977 року від Павлюк Параски, вдруге відвідавши її у Волосянці. Тоді вона наспівала 20 народнопоетичних творів та значну кількість різноматематичних коломийок. Він надрукував їх на машинці, а мелодії трискрибував М. Мишанич [29, арк. 183—203]. Якщо аналізувати жанровий склад, то найбільше представлені балади. Деякі з них були опубліковані у збірнику «З гір Карпатських»: «Старша сестра брата мала» (домінуючий мотив «сестра прощається з братом»), «Мала вдова двоє дітей» (брат продає сестру турчинові), «Оженила мати сина, привів їй невістку» (перетворення невістки в тополю), «Ой дала-сь мене, ой моя мамко, Ой за ліс, за тростинку» (сюжет про дочку-пташку), «Брала вдова льон дрібненький» (мати не дозволяє синові брати вдову), «Мала мамка одну доньку, Катеринов звала» (про дівчину-дітозгубницю) [30, с. 35—36, 55—56, 112—114, 127—129, 150—151, 215—216]. Ці пісні дали підстави упорядникові зібрання карпатських балад С. Мишаничеві зарахувати П. Павлюк до числа «яскравих носіїв пісенної епіки старшого покоління». Далі він підкреслив, що «поряд із спільними рисами, які єднають цих знавців уснопетичної творчості — високим громадянським авторитетом, природною мудрістю, помноженою на багатий життєвий досвід, глибоким інтелектом, спостережливістю, розважливістю, історичним та художнім чуттям, поетичною обдарованістю, великим за обсягом репертуаром тощо — їм властиві індивідуальні риси, які виявляються в ідейно-тематичній спрямованості репертуару, в його інтерпретації, своєрідному виконавському стилі» [30, с. 422].

У 2009 році мені вдалося опублікувати персональний збірник записів народних пісень з голосу Параски Павлюк, куди потрапили не тільки вже оприлюднені фіксації Г. Дем'яна, а й ті, що подані тут уперше, зокрема пісня-хроніка «Чи чули-сте, люди добрі, в селі новиночку» (про трагічну загибель дівчини), а також балади про смерть двох закоханих («Зайшло сонце за віконце», «Умираю, мамко, через марне діло»). Є також пісні про родинне життя: «Кобы ни мороз, кобы ни мороз та й ни студена роса», «Місяць ся мінит, сонце ся котит, яко мли-

нове коло» (тяжке життя з нелюбом). Розлука дівчини з милим, котрого забрали в рекрути — така тема жовнірської пісні «Плаче отиць, плаче дівчинонька». А ще низка коломийок про зустрічі закоханих, любові, ревності, розлука дівчини з родиною [31, с. 40—41, 61—62, 137—140, 157—158].

Незабутня зустріч з Г. Дем'яном у Волосянці відбулася в хаті моїх батьків 3 серпня 1977 року. Григорій Васильович прийшов у повному спорядженні як фольклорист: магнітофон, мікрофон, у торбі багато стрічок для записів. Ми з дружиною Ганною щойно стаціонарно закінчили Дрогобицький педагогічний інститут імені Івана Франка і були в очікуванні працевлаштування. Він попросив нас провести його до Хащовані коротшим шляхом. Пішли «напростець» через гори Погар, Турчанку, далі через Хмелі спустилися до села. Цей шлях мені був добре відомий, оскільки я, працюючи в 1971—1973 роках учителем у Хащованській школі, не один раз туди переходив.

Отже, це був перший наочний приклад, коли ми реально спостерігали за фольклорними сеансами Г. Дем'яна. У вічі впала повна його довіра до інформаторів, щира і відверта розмова з ними. Далі були записи колядок і щедрівок від Івана Зайця, різноманірних пісень, які наспівала Марія Сідорчак, коломийки про Т. Шевченка і М. Шашкевича, що їх наскладала Ярослава Ганинець. Переповнені позитивними емоціями, ми повернулися додому. Це дало нам поштовх стати професійними фольклористами.

А ще перед моїми очима стоїть образ Григорія Васильовича, коли влітку 1982 року переходив через село, щоб записувати фольклорно-етнографічні матеріали у Міжгірському районі Закарпатської області. Він повернув до моєї батьківської хати, де я тоді був, трохи порозмовляв, далі випив горнятка води і пішов...

Потім ми зустрілися надовго в Інституті народознавства НАН України, де спільно пропрацювали на науковій ниві повних двадцять років.

Висновки. Волосянка впродовж тривалого часу перебувала в полі зору багатьох непересічних людей — священнослужителів, письменників, митців, істориків, етнографів, педагогів. Знаковою для цього виявилася священнича родина Реваковичів, яка перебувала на парафії сто років. У неї зупинялися зацікавлені особи, вивчаючи різні сфери буття місцевих мешканців.

Проглядається збільшення ролі «Просвіти» та школи в підвищенні національної свідомості верховинців. Деякі з представників еліти залишили для нащадків свої мистецькі шедеври, надто цінні їхні оцінки очільників парафії. Вагомі зафіксовані фольклорні набутки від талановитих носіїв пісенної та прозової традицій.

1. Франко І. Николай Устиянович. [Некролог]. *Іван Франко. Збір. творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1980. Т. 26. С. 380—383.
2. Сокіл В. *Епістолярій Тита Реваковича*. Львів, 2019. 774 с.
3. Франко І. Панські жарти. Поема з останніх часів панщини. *Іван Франко Збір. творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1976. Т. 2. С. 7—9.
4. Ревакович Т. Спогади про Николу Устияновича (В століття уродин поета. *7 грудня 1811, +3 падолиста 1885). *Діло*. Львів, 1911. 7 грудня.
5. [Б. а.]. *Устиянович Корнило Миколайович. Словник художників України*. Ред. М.П. Бажан, В.А. Афанасьєв та інші. Київ: УРЕ, 1973. 272 с.
6. Нановський Я. *Корнило Миколайович Устиянович*. Київ: Мистецтво, 1963. 190 с.
7. Голод І.В. *Устиянович Корнило Миколайович. Українське образотворче мистецтво: імена, життєписи, твори (XI—XXI ст.)*. Харків: Факт, 2013. С. 220—223.
8. Устиянович К. Дещо о мальованню церквей. *Діло*. 1891. Ч. 47. 27 лютого (11 марта).
9. Федорук О. *Корнило Устиянович*. Повість. Київ: Веселка, 1992. 160 с.
10. Ревакович Т. Спогади про Корнила Устияновича. *Світ*. 1917. С. 90—93.
11. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Іван Франко. Збір. творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1984. Т. 41. С. 194—470.
12. Дем'ян Г. *Таланти Бойківщини*. Львів: Каменярь, 1991. 305 с.
13. Ревакович Т. Споминки про Федора Заревича. *Правда*. 1882. Т. 2. Вип. 4. С. 286.
14. Лист Ф. Заревича до Т. Реваковича від 27.XI.1873. *Правда*. 1889. Т. 2. Вип. 4. С. 296.
15. Олесницький Є. *Сторінки з мого життя*. Львів, 1935. Ч. II. 120 с.
16. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину. *Іван Франко. Збір. творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 68—99.
17. Кузеля З. Посижіне і забави при мерці в українськiм похороннiм обрядi. *Записки НТШ*. Львів, 1914. Т. 121. С. 173—224; 1915. Т. 122. С. 103—160.
18. Wyciąg z wykazu stanu służby i kwalifikacyjnego. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 179. Оп. 7. Од. зб. 22030. Арк. 5—6 звор.
19. Do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Stryju. *Wolosianka*, dnia 20/X.1938. (Заява Д. Романця про участь у конкурсі на керівника школи). *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 179. Оп. 7. Од. зб. 22030. Арк. 4.
20. Do Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego. *Wolosianka* — konkursowa obsada stanowiska kierownika szkoły. Dnia 2. maja 1939. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 179. Оп. 7. Од. зб. 22030. Арк. 1.
21. До Пана Шкільного Інспектора в Сколім. 1925. (Домагання громади с. Волосянки української мови навчання). *Парохіальний архів с. Волосянки*. 206 арк.
22. Do Kuratorium Okręgu Szkolnego we Lwowe. Skole. Dnia 26 czerwca 1925. *Wolosianka*, szkoła 1 klasowa z ruskim językiem nauczania, zmiana na dwujęzyczność. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 179. Оп. 2. Од. зб. 511. Арк. 1.
23. Звідомлення читальні «Просвіта» с. Волосянки. 9 листопада 1933. Голова Дмитро Романець. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 348. Оп. 1. Од. зб. 1645. Арк. 18—19 звор.
24. Звідомлення читальні «Просвіта» с. Волосянки. 26 лютого 1934. Голова Дмитро Романець. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 348. Оп. 1. Од. зб. 1645. Арк. 20—21.
25. Звідомлення читальні «Просвіта» с. Волосянка. 31 грудня 1934. Голова Дмитро Вєпрів. Додаток до звіту. *Центральний державний історичний архів у Львові*. Ф. 348. Оп. 1. Од. зб. 1645. Арк. 26.
26. Ономотологічні легенди та перекази бойків і гуцулів. З фольклорних записів Г. Дем'яна. 105 арк. (Зберігається в домашньому архіві Г. Дем'яна).
27. *Коломийки*. Зібрав Г. Дем'ян. 1974. 30 арк. (Зберігається в домашньому архіві Г. Дем'яна).
28. *Волосянка у фольклорі та говірці*. Зібрав та впорядкував Василь Сокіл. Львів, 2016. 112 с.
29. *Народні пісні з Бойківщини*. Збір. Г.В. Дем'ян, нотация мелодій М.В. Мишанич. Львів, 1979. 340 арк.
30. *З гір Карпатських. Українські народні пісні-балади*. Упоряд. С.В. Мишанич. Ужгород. Карпати, 1981. 464 с.
31. *Народні пісні з голосу Параски Павлюк*. Зібрав та впорядкував Василь Сокіл. Львів, 2009. 208 с.

REFERENCES

- Franko, I. (1980). Nikolay Ustianovych. [Obituary]. In: Ivan Franko. *Collected works: in the 50s*. (Vol. 26, pp. 380—383). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Sokil, V. (2019). *Epistolary of Tito Revakovich*. Lviv [in Ukrainian].
- Franko, I. (1976). Men's Jokes. A poem from the last times of the lordship. In: Ivan Franko. *Zibr. works in the 1950s*. (Vol. 2, pp. 7—9). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Revakovich, T. (1911, December 7). Memoirs of Nikola Ustianovych (born poet in the 5th century. *December 7, 1811, +3 padolyst 1885). *Work*. Lviv [in Ukrainian].
- Bazhan, M.P., & Afanasyev, V.A. (Eds.). (1973). *Ustianovych Kornylo Mykolayovych. Dictionary of artists of Ukraine*. Kyiv: URE [in Ukrainian].

- Nanovskyi, Ya. (1963). *Kornylo Mykolayovych Ustiyanyovych*. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
- Holod, I.V. (2013). Ustiyanyovych Kornyl Mykolayovych. *Ukrainian fine art: names, biographies, works (XI—XXI centuries)* (Рр. 220—223). Kharkiv: Fakt [in Ukrainian].
- Ustiyanyovych, K. (1891, February 27 (March 11)). Something about painting churches. *Work* (Part 47) [in Ukrainian].
- Fedoruk, O. (1992). *Kornylo Ustiyanyovych. Story*. Kyiv: Vesselka [in Ukrainian].
- Revakovich, T. (1917). Memories of Kornyl Ustiyanyovych. *World* (Рр. 90—93) [in Ukrainian].
- Franko, I. (1984). Essay on the history of Ukrainian-Russian literature until 1890. In: Ivan Franko. *Collected works: in the 1950s*. (Vol. 41, pp. 194—470). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Demyan, G. (1991). *Talents of Boykivshchyna*. Lviv: Kameňnyar [in Ukrainian].
- Revakovich, T. (1882). Memories of Fyodor Zarevych. *Truth* (Vol. 2, issue 4, p. 286) [in Ukrainian].
- (1889). Letter of F. Zarevych to T. Revakovich dated 27.XI.1873. *True* (Vol. 2, issue 4, p. 296) [in Ukrainian].
- Olesnytskyi, E. (1935). *Pages from my life* (Part II). Lviv [in Ukrainian].
- Franko, I. (1982). Ethnographic expedition to Boykivshchyna. In: Ivan Franko. *Collected works in the 1950s*. (Vol. 36, pp. 68—99). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kuzela, Z. (1914—1915). Sitting and having fun with the dead in the Ukrainian funeral rite. *Notes of NTSH* (Vol. 121, pp. 173—224; vol. 122, pp. 103—160). Lviv [in Ukrainian].
- Extract from the service and qualification list. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 179. Op. 7. Unit coll. 22030. Ark. 5—6 p. [in Ukrainian].
- To the school district board in Stry. Wolosianka, on October 20. 1938. (Statement of D. Romanets about participation in the competition for the head of the school). *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 179. Op. 7. Unit coll. 22030. Ark. 4 [in Ukrainian].
- To the Board of the Lviv School District. Wolosianka — competitive selection for the position of school principal. On May 2, 1939. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 179. Op. 7. Unit coll. 22030. Ark. 1 [in Ukrainian].
- To Mr. School Inspector in Skolim. 1925. (Harassment of the community of Volosanki of the Ukrainian language of learning). *Parish archive of Hair* [in Ukrainian].
- To the Board of the School District in Lviv. Skole. On June 26, 1925. Wolosianka, one-class school with Russian as the language of instruction, change to bilingualism. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 179. Op. 2. Unit coll. 511. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Notice of the reading room «Prosvita» p. Hair November 9, 1933. Chairman Dmytro Romanets. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 348. Op. 1. Unit coll. 1645. Ark. 18—19 p. [in Ukrainian].
- Notice of the reading room «Prosvita» p. Hair February 26, 1934. Chairman Dmytro Romanets. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 348. Op. 1. Unit coll. 1645. Ark. 20—21 [in Ukrainian].
- Notice of the reading room «Prosvita» p. Wolosianka December 31, 1934. Chairman Dmytro Vepriv. Annex to the report. *Central State Historical Archive in Lviv*. F. 348. Op. 1. Unit coll. 1645. Ark. 26 [in Ukrainian].
- Demyan, H.V. (Ed.). *Onomatopoeic legends and tales of Boikos and Hutsuls. From the folklore records of H. Demyan* [in Ukrainian].
- Demyan, H.V. (Ed.). (1974). *Kolomyiki* [in Ukrainian].
- Sokil, Vasyl. (2016). *Volosyanka in folklore*. Lviv [in Ukrainian].
- Demyan, H.V. (Ed.). (1979). *Folk songs from Boykivshchyna*. Lviv [in Ukrainian].
- Myshanych, S.V. (1981). *From the Carpathian Mountains. Ukrainian folk songs-ballads*. Uzhhorod: Carpathians [in Ukrainian].
- Sokil, Vasyl. (2009). *Folk songs from the voice of Paraska Pavlyuk*. Lviv [in Ukrainian].